

Co pro mně znamená svoboda

Vladimír Chlouba

Jsem ještě mladý muž. Narodil jsme se v roce 1991, tedy dva roky po revoluci, která se označuje jako Sametová. Je pravdou, že mi trvalo možná až příliš dlouho než jsem si uvědomil jakou obrovskou sociální, ekonomickou a politickou změnou se tento převrat stal pro náš středoevropský domov. V minulém školním roce jsem ale měl možnost studovat na střední škole ve Spojených státech. Letěl jsem tam patřičně natěšen a ani jsem příliš nepřemýšlel o tom, jaké bude tato cesta mít důsledky pro můj budoucí život. Nicméně již za několik týdnů společného života s mojí hostitelskou rodinnou v americké společnosti jsem si všiml jednoho zásadního rozdílu, který odlišuje všechny postkomunistické země od států, kde mají slovo “liberty,” tedy svoboda, vyraženo na téměř každé minci. Američané považují svobodu a volnost za samozřejmost. Pro ilustraci uvedu příklad. Na střední školu se mnou chodil do třídy spolužák, který byl očividně z úspěšné a bohaté rodiny. Jeho otec pro něj každý den jezdil do školy nablýskaným autem a dával tak na odiv svoje podnikatelské úspěchy. Všichni lidé, se kterými jsem se potkal, mluvili o této rodině vesměs v superlativech a pozitivně. Něco mi na tom však nesedělo. Dlouho jsem nevěděl, co to bylo, ale pak jsem si uvědomil, že ten typický antagonistický přístup vůči úspěšným lidem, který jsem občas znal z domova, jsem zde nenacházel. Tento přístup, nazvu jej závistí, byl očividně Američanům cizí. Natolik ctili svobodu jedince, individualismus, že zkrátka neměli potřebu kompenzovat si svoje ne vždy šťastné životy projevy nepřejčnosti. Tak jsem poznal nejen rozdíl mezi životem ve společnosti s tradicí svobody a mezi národem, pro nějž je svoboda stále ještě něco nového a snad i trochu nezakořeněného.

V socialistických systémech byly porušovány svobody nejrůznějších rázů, od ekonomických, přes osobní až po politické. Odvážuji se však tvrdit, že hlavním nositelem nesvobody, či nesvobodné nálady a restrikcí není pouze totalitní vláda, ale samotní obyvatelé totalitního státu. Odvážuji se tvrdit, že lidé dobří a od přírody přející se v totalitě mohli přetvořit v lidi pasivní a nedobrovolně tak přispívající k udržení totalitních poměrů. Jsem přesvědčen, že svoboda má původ v lidu. Národu, který není svobodný ve svém nitru, není možné svobodu vnutit zákony ani ústavami, naproti tomu lidu, který nosí svobodu ve svém srdci, je těžké ji vzít. Mojí generaci, generaci lidí, kteří se narodili po Sametové revoluci, teď náleží nelehký úkol svoji svobodu definovat a snažit se o lepší zítřky, které budou touto svobodou umožněny.

Proto abych vyjádřil, co pro mě svoboda znamená, popíši ji v několika klíčových oblastech života naší společnosti a na závěr shrnu, co pro mě tato svoboda představuje do budoucna.

Jak jsem již zmínil, jednou z mnohých tváří svobody je pro mě možnost cestovat a studovat. Uvědomuji si, že tato výsada je něčím, co dříve nebylo možné a co dnes činí naše životy kvalitnějšími. To, že mohu cestovat mě činí tolerantnějším ke všem lidským hodnotám a odlišnostem, cestování mi ukázalo, že ne každý člověk má stejný názor jako já, zároveň mne však naučilo tyto různé pohledy respektovat a mírumilovně o nich debatovat. Studium v jiné zemi se pro mě stalo nesmírně přínosným, jelikož mi dovolilo naučit se cizí jazyk a studovat odlišnou kulturu. Ve Spojených státech jsem byl schopen načerpat inspiraci zejména v oblasti politické, o kterou se tolik zajímám. Poznal jsem přednosti i neduhy tamní společnosti, zjistil jsem, že demokracie není nikde perfektní, a že všude má chyby, které čekají na to, až se jim aktivní a ctizádostiví lidé postaví čelem. Spousta mladých lidí dnes cestuje do zahraničí, ať už na studia, za prací nebo třeba jen za zábavou. Dnes žijeme v takzvaném Schengenském protoru, který umožňuje občanům České republiky vycestovat mnohem snadněji než kdykoliv předtím. Češi se stali členy početné evropské rodiny národů, ve které si sami můžou zvolit svoje místo. I toto pro mne symbolizuje svobodu.

Svobodné cestování a studium jsou aktivitami, které předlistopadový režim neumožňoval. Největší kapacity vědních oborů, nejlepší sportovci a nejnadanější umělci nemohli stimulovat svůj vývoj cestami

do zahraničí. Největší potenciál této země, který vždy byl, je a bude obrovský, zůstal přidušen pod chapadly komunistického režimu.

Ze největší přínos revoluce roku 1989 ovšem považuji vznik skutečné občanské společnosti. Přestože tento koncept u nás, ostatně jako i jinde ve světě, ještě nedosáhl dokonalosti, ztělesňuje pro mne svobodu. Ideál občanské společnosti, tak jak si ho představuji, má kořeny v klasickém republikánství, které bylo vytvořeno již antickými filozofy. Základem této společnosti je svobodný občan, který staví zájmy společnosti, a tedy svobodu všech nad svůj vlastní prospěch. Toto veřejné blaho, které je potom výsledkem snažení všech uvědomělých občanů je to, co uvádí skutečnou svobodu v život. Občané usilující o veřejné blaho jsou činní ve všech sférách společenského života, přispívají na charitu, snaží se o prosazení tolerance, lásky, porozumění a všestranný rozvoj své vlastní společnosti. Činní občané chodí k volbám a někteří se i nechávají zvolit. Činní občané chrání republiku a její tradice a pokud se tyto dostanou do nebezpečí, jsou ochotni obětovat svoje vlastní pohodlí ve prospěch veřejného blaha a zájmu, ve prospěch svobody.

Uvědomuji si, že slovo svoboda není synonymem pro volnost a bezbřehou neomezenost. Svoboda je pro mne ztělesněním závazku a odpovědnosti. Je také nesporné, že musí existovat pravidla, která naši svobodu určitým způsobem omezují a to ve chvíli, kdy by naše jednání ohrožovalo svobodu jiných. Nikdo přece nepovažuje situaci, kdy muž vběhne do divadla způsobí bezdůvodně falešný poplach, za svobodu vyjadřování. Restrikce uvalené na naši osobní svobodu jsou však správné pouze tehdy, pokud zvyšují celkovou míru svobody ve společnosti.

Troufám si tedy tvrdit, že svoboda mi stanovuje minimálně stejně tak hodně práv jako povinností. Mezi již zmíněné povinnosti patří aktivní občanský život a rozumná expanze svobody. Důležitou zodpovědností je i morální vzdělání, které jednou poskytneme svým potomkům. Myslím si, že občanské uvědomění, život sloužící veřejnému zájmu, je ideologie, kterou je potřeba se učit. Mladí lidé se ve škole musí učit symbolům naší demokracie a republiky, musí se učit povstat, když je svoboda v nebezpečí. Věřím, že celá společnost je zodpovědná za výchovu budoucích občanů a za vytváření podmínek, ve kterých bude mít svoboda lepší podmínky k existenci. K tomu, abychom naplnili tyto hodnoty je potřeba víc, než abychom jen svobodu oslavovali, někdy je třeba i opustit pohodlí a bezpečí proto, abychom svobodu uchovali či znovuzískali, tak jak to předvedli lidé v listopadu 1989. Schopnost uvědomit si cenu svobody a odhodlat se k její ochraně je náš celospolečenský závazek. Cítím dnes v sobě tuto zodpovědnost. Upřímně doufám, že nikdy nenastane situace, kdy bych i já musel ve jménu svobody dát všanc svoje přežití, nicméně také vím, že i v dobách míru, ne pouze v dobách ohrožení, je potřeba za svobodu bojovat. Jsem ochoten na oltář svobody přispět jako zodpovědný občan tak, jak snad může každý mladý člověk. Budu se vzdělávat a budu se snažit stát se dobrým člověkem, aktivním občanem, obyvatelem státu, kde se svoboda stane dlouhodobou tradicí.

Je mi osmnáct let a proto pro mne svoboda nabyla i politické rozměry. Věřím, že mohu jít ke svobodným volbám a vybrat si stranu, kterákoliv už by to měla být, která dle mého názoru reprezentuje ty nejlepší ideály. Politickou svobodu pro mne symbolizuje politický systém, ve kterém je vláda limitována demokratickou ústavou. Politickou svobodou je pro mne společnost, kde všechna moc pochází z lidu, kde je moc lidem delegována i vykonávána. Věřím, že součástí svobody je právo lidu na změnu. Ústava, která je pro mne dokumentem, který alespoň z části kodifikuje svobodu, stanovuje základní práva a povinnosti občana. Tato ústava také určuje odpovědnost politické vlády chránit tato práva a určuje pravidla, podle kterých bude vláda naplňovat své pravomoci, distribuovat společné zdroje a řešit společenské konflikty. Ústava pro mne reprezentuje základní zákon, který může být změněn pouze transparentními procedurami za účelem expanze svobody či lepšího fungování státu. Neustranná ústava a politické normy pro mne znamenají svobodu. Svobodný tisk bez cenzury, který mi dává možnost posoudit společenské dění a rozhodnout se na základě těchto informací pro mne znamená svobodu. Právo vyjádřit nesouhlas a navrhnout alternativu pro mne znamená svobodu. Bojovat za právo mého protivníka vyjádřit názor, se kterým nesouhlasím pro mne znamená nutnost, bez které bych svoji vlastní svobodu ztratil. Spravedlnost a svoboda jsou totiž neodělitelně spojeny. Budeme-li jednu z

nich zanedbávat, přijdeme brzy o obě.

Svobodou fundamentální a pro zajištění prosperity nezbytnou je určitě svoboda ekonomická. Pod tímto pojmem si představuji možnost každého z nás uplatnit svůj individualismus a přijít na trh s vlastním nápadem či inovací. Je to možnost věnovat se tomu, co nás zajímá a co nás baví, je to možnost zvolit si svoje vlastní zaměstnání a stát se úspěšným díky vlastním schopnostem, místo aby prim hrály naše osobní názory. Ekonomická svoboda podnikání a tržního kapitalistického systému je to, co rozvíjí základní lidské potřeby uplatnění, místo aby je potlačovala jako ekonomika řízená. Je to něco, co dává důmyslným ale přesto jednoduchým způsobem lidem možnost naplnit své vlastní ambice a přispět tak k veřejnému blahu. Ekonomická svoboda a svobodné vlastnictví znamená, že se lidé snaží si navzájem vyhovět, mnohdy kvůli vlastnímu prospěchu, nicméně výsledkem jejich snažení je všeobecný rozvoj. Dnes chápu, proč socialistické hospodářství, plánované a nepřirozené, nemohlo nikdy uspokojivě fungovat. Rozumím tomu, proč byla plná zaměstnanost pouze bludem, který sloužil komunistickému režimu k tomu, aby házel špínu na “západní imperialisty.” Socialistická ekonomika nemohla nikdy fungovat, protože bránila lidem v tom, aby se mohli svobodně rozhodnout. Bránila jim v tom, aby uplatnili a vyzkoušeli svoje nápady, bránila jejich podnikavosti, slepě přehlížejíc hodnoty takové lidské inovace. Za socialismu se vyráběla kvanta zboží, po kterém nikdo netoužil a které nikdo neupotřebil. Naopak suroviny a výrobky, které náš lid tolik potřeboval, nebyly nikdy k dostání. Komunismus zklamal na poli ekonomiky, protože připravil lidi o základní předpoklad prosperity – o svobodu.

I dnes se často mluví o tom, že se lidé stávají otroky ekonomické nesvobody, a že právě kapitalismus a tržní hospodářství zbavuje lidi jejich jistot. Časté argumenty jsou nacházeny v tvrzení, že jsem-li natolik chudý, že zkrátka nedosáhnu na nový mobilní telefon či dovolenou, pak jsem ztratil svoji ekonomickou svobodu. Já považuji podobné závěry za chybné. Vidím totiž velký rozdíl mezi nesvobodou, tedy překážkou, která je přede mne nespravedlivě a nepřekročitelně kladena a mezi vlastní neschopností, nezpůsobilostí a nechotou. Pravdou je, že dostat se někdy přes vlastní nemohoucnost je obzvláště těžké, bylo by ale obrovskou chybou zaměřovat ji za nesvobodu. Lidé, kteří začnou přijímat tuto neschopnost jako nesvobodu, se svojí svobody něco změnit zbavují a stávají se skutečně nesvobodnými. Takoví lidé jsou mnohem náchylnější k podpoře zvrácených myšlenek a krátkodobých, leč nešetrných řešení.

Často se o svobodě mluví také jako o “svobodě od,” tedy o svobodě takové, která nejenom že zaručuje, že můžeme něco činit, ale která také zaručuje, že nám nebude něco nepříjemného činěno. Je samozřejmé, že klíčové hodnoty jako svoboda od hladu či svoboda od pocitu nezabezpečení jsou součástí tohoto pojmu, mě však vrtá hlavou jiná otázka. Je ospravedlnitelné, aby někdo osvícený nutil ostatní dělat něco, co zvýší jejich svobodu, přestože si to dotyční “nucení” neuvědomují? Vezměme si například situaci, kdy já vím, že kdyby všichni lidé byli osvícení, tak by se rozhodli pro určitou svobodnou možnost, ale díky jejich slepotě a nepřijímání té svobodné pravdy se rozhodnou pro něco, co se dá zhodnotit jako špatné. Je otázka, zda-li by potom takové nesvobodné přinucení lidí k něčemu svobodnému potom bylo správné. Je velmi složité odpovědět, protože nikdo z nás vlastně nikdy nemůže vědět, co je a co není správné, a proto asi je možné se svobodně rozhodnout pro nesvobodu. Veřím však ve svět, kde demokratičtí vůdci budou schopní vysvětlovat svoji politiku způsobem, že k podobným situacím docházet nebude.

Přestože je svoboda hodnotou nejvyšší a nejcennější, vždy jí hrozí určitá nebezpečí. Nejinak je tomu i v naší době, v době kdy by si mnozí mohli myslet, že už máme vše jisté, a že už naši nabytou svobodu ztratit nemůžeme. Problémem je, že ta největší nebezpečí, jakým kdy musí svoboda čelit, nejsou vždy vidět na první pohled. Právě protože tyto potenciální nástrahy jsou tak záluďné a ne vždy rozpoznatelné, je třeba udržovat svobodu v centru našich myšlenkových pochodů. Jsem totiž přesvědčen, že lid, který zná hodnotu své svobody a který si uvědomuje, že demokracie není tou nejjednodušší formou vládnutí, nýbrž že je tou formou nezbytnou, má schopnost si svobodu udržet.

Ještě dnes slyšíme hlasy, které hlásají, že ten minulý, předlistopadový režim vlastně nebyl tak zlý, a že měl jistá pozitiva. V době ekonomické krize se tyto dříve jen okrajové ohlasy stávají více

markatními. Vězme ale, že řešení radikální, jednoduchá a netolerantní bývají málokdy řešeními správnými. Proto je třeba se vyvarovat a účinně bojovat proti extremismu, který v naší zemi v posledních pár letech pozorujeme. Není přece projevem svobody vykřikovat xenofobní hesla, která považují omezení svobody, byť jen pro určitou skupinu obyvatel. Nesvoboda pro několik totiž znamená ve výsledku nesvoboda pro všechny.

V roce 1989 stanula naše země na prahu nové éry. Stará doba, doba komunismu, právě skončila. Ovzduší v Československu bylo znečištěnější než by bylo zdravo a kvalita našich škol byla horší než by se na národ s dědictvím učitele národů Jana Ámose Komenského slušelo. Český průmysl, který jednou býval předmětem pýchy našich předků se za komunismu stal pouhou vzpomínkou.

Komunistický režim však nezanedbal stopy pouze na materiálních hodnotách, ale i na sebevědomí a smýšlení občanů. Mnoho lidí, kteří prožili mládí za komunismu pravděpodobně postrádají důvěru ve svůj vlastní stát a jeho instituce. Individualismus je hodnotou, kterou se komunismus snažil potlačit a bojím se, že se mu to u části našich předků do určité míry povedlo. Svoboda dnes pro mne znamená schopnost podívat se zpět do historie na komunistické Československo a vědět, že ti, co se dívají na tehdejší poměry s nostalgií jsou produktem tehdejší nesvobody.

Není pochyb o tom, že změny, jejichž dvacáté výročí brzy oslavíme, přinesly do těchto pořádků nesmírnou změnu. Přinesly svobodu.

Budoucnost, kterou si přeji pro Českou republiku a naši svobodu jistě nebude vždy jednoduchá a odpovědi na všechny naše otázky nebudou jednoznačné. Vždyť ti, co chtějí žít jednoduše a přejí si mít vše předem rozhodnuto, ve svobodném světě příliš uspokojení nenajdou. Naplňovat svobodu není jednoduché, ale odměna je sladká. Tlaky na naši svobodu nepřestávají být ani v dnešní době menší, uvědomíme-li si, do jaké krize se česká politika na podzim tohoto roku dostala. Dívám se dnes ale na všechny naše národní problémy pozitivně. Přestože vím, že náš státní dluh dosahuje nedozírných výšin, a že naše postavení v Evropské unii není patřičně dořešeno, jsem naplněn hlubokým optimismem. Víím totiž, že všechny tyto problémy se budou řešit ve svobodné zemi, v moderní občanské společnosti. Do budoucna se dívám optimisticky a s nadějí, protože doufám, že vychováme víc takových uvědomělých občanů jako byli lidé působící v protinacistickém či protikomunistickém odboji. Snad se nemýlím, když mluvím za svojí generaci, generaci občanů narozených po roce 1989. Uvědomuji si klíčovou hodnotu svobody politické, ekonomické i jakékoliv jiné. Jsem odhodlán se na rozvoji svobody v naší zemi aktivně podílet. A jestli skutečně mluvím za alespoň nějakou část svojí generace, pak se nemáme čeho bát.